

Securitatea estetică a Mitului în destrucția mitologiei instrumentalizate a Securității

(prima publicare în „Curentul“ din München, anul L, nr. 5926, joi - 11. mai 1978, pag. 2 și 3)

Recepția unei literaturi pe plan mondial presupune o universalitate autentică. Se pot urmări statistic încercările aparatului politic și cultural din țară de-a completa prin traduceri masive lista destul de restrânsă, care culminează cu Eminescu, Caragiale, Sadoveanu sau Rebreanu, cu nume noi - de regulă autori contemporani, cu funcții importante în aparatul scriitoricesc (Beniuc, Stancu), sau care au devenit de necontestat în evoluția internă, imanentă, a literaturii noastre; s-ar confirma astfel, în cele din urmă, din perspectiva cea mai intimă a culturii, o anumită justețe a noului sistem politic de după 1948, de a fi un motor eficient pentru literatură română.

Filigranele de emancipare și valoare estetică se pierd în dictatul exportului, în cele din urmă ideologic, și estompează primatul universalității: cultura mondială opune în ansamblu, ca primă condiție, un schimb de idei liber și neprogramat. Universalitatea nu discerne după regulile impuse de filistini agramați și limitați. Acestui flux de paradă ideologică, în mare parte neefectiv, îi poate fi contrapus atât producția scriitoricească a lui Mircea Eliade, cât și condiția ei specială. După decenii de emigrație, ea este prin excelență românească și oglindește, prin texte de autentică și proflundă valoare estetică, parțialitatea transformărilor sociale din România și noua conflictualitate create de-un totalitarism importat și adaptat.

Mircea Eliade reconstruiește puntea spre universal de pe soclul unui „poeta doctus“ sărbătorit: volumul omagial „L'Herne.¹” îi asigură românului devenit „Weltbürger“, renumitului profesor universitar, cel care a impus noi parametri în cercetările moderne de istorie și filozofie a religiei - culegând laurii atâtor distincții academice -, eseistului angajat și prozatorului atent într-o epocă de secularizare și demitizare nefaste și fals înțelese, un reper în plus, prin care se deschide și prezintă lumii întregi, atât spațiul românesc, cât și conflictualitatea lui actuală. Programaticul imperativ al libertății, restructurat estetic în raport cu România socialistă, poate fi exemplificat selectând următoarele trei proze, care au fost publicate în ultimii zece ani:

PE STRADA MÂNTULEASA, Caietele Inorogului 2 - Auf der Mântuleasa-Straße, Frankfurt am Main 1975 (Bibliothek Suhrkamp 328);

LES TROIS GRÂCES, în: În curte la Dionis, Madrid, Caietele Inorogului 1977, pag. 9-55 - Die drei Grazien, Frankfurt am Main 1978 (Bibliothek Suhrkamp 577);

DIE PELERNE, Frankfurt am Main 1978 (Bibliothek Suhrkamp 522)².

Ultima povestire marchează un paradox și o situație limită în recepția unui scriitor

1 L'Herne. *Les cahiers de l'Herne paraissent sous la direction de Contantin Tacou*, Paris 1978.

2 Paginile indicate în paranteze se referă la edițiile de mai sus.

exilat, atât de frecvent tradus - textul inițial românesc nu a putut fi bibliografiat și consultat, a apărut probabil, până în prezent, doar în traducerea mai-sus citată. Cu atât mai mult se impune raportarea lui, alături de celelalte două, la proza de tinerețe a autorului, atacată virulent-subiectiv de Călinescu în celebra lui istorie a literaturii din 1941. Literatură și istorie literară după aproape patru decenii.

După ce **mitul** fusese angrenat pentru a da primordial un sens eros-ului, ieșirii din sine pentru celălalt și limitei relației în doi, romanul „Noaptea la sânziene“, apărut la Paris în franceză și română (Ediția Ion Cușa 1971), extinde procedeul literar asupra a douăzeci de ani de istorie direct determinatorie, intrând în spațiul și ansamblul social românesc contemporan, descriindu-i geneza. Formula „saga“ deschide o perspectivă multiplană asupra evoluției politice și spirituale de după 1930, folosind o **gamă mitică** extrem de largă, tocmai ca sistem de referință și evaluare.

Prozele alese de noi marchează treapta cea mai recentă. Fiind garant al universalității, **mitul** este opus în trei moduri specifice, care se întregesc reciproc, totalitarismul din planul social, realizând o totalitate de alt ordin: trăirismul eroticului, a dragostei și a procreației este completat de analiza fină a sistemului social existent și a impasului spiritual, datorat reîntoarcerii forțate într-un nou Ev Mediu. **Forța de viață și de sens a mitului** depășește destinul în individual și-l atacă cu o siguranță uimitoare în planul colectiv, folosind în continuare registrele, sigur mânuite, în analiza unei situații social-politice excepționale și calitativ noi, integrând-o istoriei universale, care se dezice de ideologie, grație mitului. Rolul esteticului în această răsturnare temerară a valorilor, care determină dez-spiritualizarea omului unilateral socializat, apare în fiecare din textele alese, deslușindu-ne superficialitatea și limitele noii stăpâniri. Rândurile de față invită la lectura acestor opere literare.

Concepută vreme de 12 ani în exil,

„Pe strada Mântuleasa“

documentează inviolabilitatea unor adevăruri spirituale localizate **mitic ca centru magic**, exact în inima Bucureștiului. Aparatului represiv încearcă zadarnic să le întegreze. Diferența valorică dintre **adevărul și sistemul mitului** și cel al Securității statului socialist o reprezintă, ca excelent pretext literar, personajul Fărâmbă, fost director de școală, care pune în mișcare o narație exemplară, care iese din tiparele raționalismului clasic. Realismul socialist a atacat virulent, în perioada stalinistă, iraționalismul în literatură, dar în aceeași vreme Securitatea caută, în roman, să cuprindă un ansamblu de **planuri cu conținut mitic**, presupunând (se putea altfel?) subversiune politică, reacțiune. Intrată în acest joc și fiind lipsită de laxitatea sferelor anchetate, Securitatea se autodistruge, asemănător șarpelui apocaliptic, eliminând și înlocuind rând pe rând marionetele stăpânirii. Din lipsa evidentă a oricărei punți în și spre tradițional, i se dă lui Fărâmbă posibilitatea să înșiruiască, fărâmbă cu fărâmbă, elementele unui mozaic epic fascinant. Dascălul e martorul reacțiilor declanșate de curiozitatea sa amabilă: asemănător unui narator prehomeric el caută juvenil o posibilă **reconcretizare a mitului** în noua situație politică de după 1948. Dintre toate personajele povestirii, care abundă de amănunte semnificative și reușiseră să transcendă norme etice, biologice sau magice, Fărâmbă îl vede pe Lixandru ca posibil

continuator al său. Acestuia i-a pierdut însă și Securitatea urma. De parcă reîntors din spații transcendente, Lixandru reapare în finalul povestirii, caută contactul cu bătrânul educator și raportează fabula la situația românească de după 1966. Această formulă literară valorifică speranța mitică, prin clivarea lumilor cuprinse de Fărâma între absolut (planul fantastic) și perenitate (planul concret al luptelor pentru putere în sânul partidului și a polițiștilor stăpânirii).

Adevărul este pe de-o parte instrument de exercitare a unei puteri politice de import, lipsită de orice filiație cu spațiul pe care îl domină și sancționând după principiile unei logici primitive, tipice totalitarismului, pe de altă parte însă, determină în construcția romanului destinul femeii excepționale Oana (Ana Pauker dublu literarizată în sensul lui C.G.Jung), a „dispăruților“ Darvaru sau Jozi, fiul rabinului, a Calomfireștilor sau a cântăreței Leana. Apoi încă un „adevăr”, care-și are centrul într-o grotă magică, la izvoarele Dunării (!), totul fiind plasat, la sfârșit, înapoi în realitatea concretă. „Redescoperirea naționalului“ sub Ceaușescu a canalizat speranța unei confruntări de idei integrale, ceea ce ar fi produs, probabil, mutații concrete în ambele elemente comparate, atât în cel **mitic** cât și în cel **socialist-totalitar**. Evoluția de după 1968 a dezmințit șansele unei sinteze, așa că rămâne un merit al literaturii sensibile la mutațiile și alternative concrete, să fi dezvoltat acest fenomen, tematizându-i originea, necesitatea dar și imposibilitatea unei utopii, a unei posibile depășiri.

Consecvența este, în această privință, povestirea

„Les trois grâces“.

Masca mitică cu care s-a înzestrat totalitarismul, pseudo-deduția dogmatică, după care rezistența la putere, vreme de câteva decenii, dovedește deja permanența, certitudinea și garantează în consecință viitorul, este diminuată și pusă într-un raport semnificativ cu **realizările și sensul mitului autentic**. Formula contemporană de guvernare politică și spirituală în România este problematizată printr-o raportare la maladia, încă neînvinsă, a cancerului, pentru a-i căuta punctele de reper și de depășire în estetic.

Print-un studiu non-conformist, doctorul Tătaru căutase, în jurul anului 1960, să revoluționeze o problemă medicală, intrând în universul pre-biblic; reușise să învingă și să împiedice proliferarea anarhică, a teologică, cancerigenă, a vieții celulare. El a recreiat, pentru cele trei grații, un plan paradisiac; ele îmbătrânesc și întineresc la infinit, în funcție de puterea soarelui, precum florile. Problematizarea este dispusă inteligent, folosind o structură epică tradițională. Securitatea nu caută „un adevăr pentru ea de neînțeles“, ci vrea pragmatic tot „secretul învingerii timpului“, fără să fi recunoscut sau acceptat că prima condiție este tocmai renunțarea la corsetul dogmatic, în favoarea unei raportări și integrări profunde la prezent, a complexului ideatic legat de „Păcatul Originar“. Dovedind limita experienței științifice a medicului Tătaru, literatura cucerește acest spațiu, într-un cadru trans-științific, spiritual, pe care îl poate opune vitalității barbare a dictaturii, tematizând posibilele cote ale ieșirii din Timp.

Cele trei grații, posibile numai ca unitate, sunt trei paciente, cărora doctorul Tătaru

le administrase „Licoarea Vieții“, multă vreme înainte de încercărilor similare ale colegilor săi americani sau sovietici, pornind de la următoarea teză: „Păcatul Originar n-a putut distruge mecanismul regenerării, ci numai l-a modificat în așa fel, încât să nu mai poată fi recunoscut. Mai mult, l-a camuflat în niște procese fiziologice care, aparent, indică contrariul regenerării, l-a camuflat în anumite maladii și mai ales în cea mai primejdioasă afecțiune organică: proliferarea celulelor, neoplazma“ (pag. 37). Această teză e dusă consecvent la împlinire, în ciuda vitregiilor și îngustimii timpului. Ori tocmai aceste atribute ale „epocii comuniste infinite“ stagnează continuarea unei sinteze a infinitului paradisiac în planul concret: numite după modelul antic, cele trei grații se pierd ca unitate, odată abandonate de o știință conciliant-pragmatică și dependentă. Italia Gâldău moare într-un accident, Aglaia emigrează în America, iar Euphrosyne Chiperii (!) duce viața fără de moarte, alternând tinerețea și bătrânețea pe plaiurile construcției socialiste, producând însă indirect moartea savantului, în momentul în care acesta își vede o treime de operă radiind o sublimă și debordantă feminitate. Zalomit, un vechi prieten al medicului, este poet, dar este și un proscris politic, iar Securitatea vede în el singura cale de-a urmări polițienește acest vast ansamblu. Victoria ei este parțială, precum și pseudo-infinitatea, care e apărată cu toate mijloacele, dincolo de orice cod etic uman. Aflând, dar neînțelegând în profunzime destinul Euphrosinei, dulăii stăpânirii își vor exercita singura modalitate oarecum perfecționată, pe care o au, cooptându-l pe Zalomit ca talmăcitor al lui Tătaru: fără drept de apel, de inițiativă sau de rezistență. Chiar sinuciderea („o împlinire, o perfectă integrare a tuturor facultăților înalte cu care am fost dăruți“, pag. 15), moartea însăși, poate fi controlată, furându-se fiola cu aconitină de demult pregătită. Zalomit și pustnicul (inițiatorul medicului în „Viețile apocrife“ ale lui Adam și Eva) sunt astfel formal învinși, fără ca totalitarismul să fi putut pricepe și să aplice adevăratul sens al epocalei realizări mitice, pe care textul a tematizat-o.

Ieșirea din Timp este cunoașterea valorilor autentice din Geneză. Dictatura proletariatului rămâne un accident într-o cronologie incompletă și nedefinitivă. Esteticul dezbină colosul, aparent veșnic, al puterii instrumentalizate și se concentrează asupra lipsei de conținut al „corecturilor“ aplicate „greșelilor de început“. În acest fel, este documentată forma constantă a unui orizont redus, schematic, cancerigen.

„Pelerina“

Controlând întregul spațiu geografico-politic până la un anumit nivel și neputând, în continuare, să ordoneze excepțiile întâmplătoare, Securitatea se folosește de informatică și de cibernetică și își extinde investigațiile asupra întregii lumi, dovedindu-și, în această spumoasă fabulă, complexul de inferioritate față de spațiu.

Două întâmplări, aparent independente una de alta, sunt combinate printr-o logică bizară și produc o auto-dezvoltare grotescă a supozițiilor și a dovezilor. Căci (primul) suspect este un purtător al unei pelerine fără epoleți, provenind din epoca austro-ungară. Numele lui e Zevedei, el încearcă, după 15 ani de activitate politică și alți 15 ani de pușcărie, să priceapă totuși sămburele politicului, neangajat, fără de-a se

mai implica. Excepționalitatea mantalei, dar și imaginea plină de semnificații a acestui out-sider, obsedat pe bună dreptate de problema timpului, capătă în ochii Securității proporții nemăsurate, tocmai în momentul, în care întâmplarea deschide un nou nivel (al doilea), neexplicabil pentru tovarășii paznici ai socialismului. În oficiosul „Scînteia“ se strecoară câteodată greșeli evidente, în loc de „providență“ sau „confuzie“, apar tipărite cuvintele „proveniență“ și „difuzie“, iar pe prima pagină se poate citi lozinca „Visători din toate țările, uniți-vă!“. Mult mai grave sunt însă greșelile de datare. În loc de 19 octombrie 1969 (13-18 oct. 1969, vizita lui N.Ceașescu și I.Gh.Maurer în India) apare 19 octombrie 1966 (17-22 oct. 1966, vizita oficială a lui N.Ceașescu și I.Gh.Maurer în URSS, unde li se prezintă noile realizări în domeniul tehnicii militare). Tocmai această diferență de trei ani este însă pentru România de o mare importanță. Pe de o parte, încercarea rușilor de a influența, prin timorare, noul curs naționalist, și pe de altă parte, formula de turism diplomatic, între timp uzat. Astfel, ocuparea Cehoslovaciei a generat un nou sistem de echilibristică politică, ca o consecință pragmatică. Liberalismul practicat inițial a fost plasat din sfera politicii interne, în cea a politicii externe, iar fatalitatea acestei evoluții este evidentă pentru oricine. Exemplarele, care au astfel de greșeli tipărite chipurile întâmplător, împrăștie informațiile false, nu numai în România, ci și în întreaga lume. Totul depășește hilarul, în momentul în care Zevedei, uimit de datarea falsă a organului oficial al PCR, caută să se asigure de situația oficială a Timpului și intră întâmplător în vorbă cu pasant. Însă și acesta este un suspect pentru aparatul Securității (al treilea!), se numește Pantelimon și este un tânăr și talentat cercetător, al cărui fostă (!) prietenă fugise din țară, prin Suedia în Uganda (!). Jocul întâmplărilor scapă oricărui control și contingenta ia proporții absurde. Știindu-se observat, Pantelimon construiește supoziții stranii, pe care Securitatea începe să le urmărească acurat cu imensul ei aparat electronic, pornind de la ideea că Zevedei - acest obsedat și în același timp victimă a timpului -, este unul din capii unei mișcări politice, pe care ea, Securitatea, nu o poate localiza și distruge. Reversul, rezultatul „reabilitării dușmanului de clasă“ după amnistia generală din 1964.

Mircea Eliade depășește calitativ problematica literarizată de Soljenițin în „Ivan Denisovici“ (prezentarea unei zile din viața de lagăr mută sârma ghimpată și o transformă într-un corset al întregii țări, al întregului sistem), în momentul în care frica, dar și o manie a persecuției scuzabile, pot face din orice cetățean un securist. Căci nici Pantelimon nu-și poate explica, de ce numerele falsificate ale „Scînteii“, care continuă să apară, nu conțin nici un fel de cod secret, după cum afirmă cu siguranță specialiștii. Pornind de la o remarcă întâmplătoare a lui Zevedei, „suspectul-trei“ propune o comparare a numerelor respective de ziar, cu fazele lunii. Deoarece numerele false sunt expediate la toate ambasadere și la multe instituții de pe întregul glob, și doar organul comunist „L'Unita“ și Biblioteca Centrală din Mexico-City (care probabil le și citește atent) observă greșelile survenite, se extinde procedeul comparării cu fazele lunii, raportat la fiecare loc geografic în parte. Criteriile de selecționare a **categoriilor întâmplătorului** tind să devină incomensurabile și generează un **absurd aparte** pentru literatura modernă contemporană: sistemul fiind

practic auto-regulativ, se cristalizează, prin decodare, texte și citate aparent lipsite de importanță și cu un conținut pașnic-pacifist, din cele mai diferite limbi - citate din Gandhi și din Evangheliile, din Carta UNO, Marc Aurel, Confucius etc., pe care Securitatea le ordonează și clasifică cu hârnicie. Folosind absurdul, Mircea Eliade opune încercării caraghioase a securității, de a **transcende spațiul**, tocmai existența nediscutabilă a **mitului**, în cele mai diferite forme, de pe întregul Pământ, precum și posibilitatea sa liberă, de a opera într-o logică calitativ superioară, în evoluția spirituală a omenirii. Literar este realizată astfel o depășire a sâmburelui caragialesc în literatura noastră. Șapte tovarăși, apărători ai patriei, conduc un aparat, care i-a depistat și interogat pe toți cititorii din țară: muncitori, șefi de cadre, toți membri de partid, foarte puțini intelectuali. Pe plan extern se pornește de la ipoteza unei legături importante în Uganda lui Idi Amin. În același timp sunt vizate asociațiile pozitive ideea „liberalizării” și la „politica de destindere”. Dar și mai groaznică este **răzbunarea jucăușă a mitului** în singurul mesaj biblic, decodat în românește: „Fericiți cei săraci cu duhul”.

Evoluția autorului de la prezentarea dictatorului Salazar³ este evidentă. Stabilind atât contradicția, cât și atracția, care există între totalitarism și spațiul spiritual românesc, literatura atacă, din exil, interiorul acestuia, în unul din centrele stabilizatoare, fiind apărată tocmai de **scutul și securitatea evoluției mitice universale**. Tocmai acolo unde dogmele anchilozază gândirea, literatura dă randamentul maxim, fiind formula ideală de expresie, care depășește sfera individualului, tocmai și exact prin individualitate, creând o solidaritate de ordin superior. Limbă, neam, sau matrice sufletească se regenerează, prin raportarea autentică la universal, împotriva prăpăstioaselor concepții despre Adevăr, Timp sau Spațiu, care au impus, în România, o izolare provizorie.

Textele prezentate deschid o șanșă, ce-i drept, minimă, căci incapacitatea cognitivă îi obligă pe administratorii stăpânirii să treacă print-o anumită „inițiere” - confrunțați cu un alt mod de gândire, realizarea propriei existențe administrate până în detaliu, dar și noua formă de barbarie introdusă pot fi simțite și deslușite. Mircea Eliade pornește de la anumite **matrici mitice** încă neanchilozate și excită pseudo-mitologia literară în întregul ei ansamblu, atât în individual, cât și ca sistem. Vizând o revoltă (utopică) a acestor structuri inconștiente (individual și colectiv), cunoașterea implică esteticul, formele lui de obiectivare și imensul potențial de libertate constitutiv. Adevărul, Timpul și Spațiul ies din carcera ideologică și se restructurează în noua conflictualitate social-politică și spirituală. Grota și ieșirea eroilor străzii Mântuleasa din real, Păcatul Originar și tensiunea moarte-nemurire, în destinul, de o literaritate excepțională, a singurei grații rămasă ascunsă țării, veșnica Euphrosina, sau raportarea importantă a săracilor cu duhul în contextul lui Parzival, sunt realizări estetice, care demitizează monstruoșitatea absurdă a stăpânirii, administrându-se pe sine. De asemenea, individualul restructurează misterul în capacitatea descriptivă a mitului universal, ca ultimă supapă de revoltă constructivă, de un **optimism astral, solar**. Importul securității marxist-leninist-kaghebiste, cu întreaga gamă de implicații

---

3 Mircea Eliade: *Salazar și revoluția din Portugalia* – București: Editura Gorjan, - muncă și lumină -, 1942).

social-politice, administrative și ideologice, se dezice în exemplaritatea aparatului polițienesc, care e prin definiție stabilizator. Iraționalismul pe care îl produce **frica**, dar și radiația faradului stăpânirii, se demască și ies din sfera normalității istorice, deoarece nu rezistă unei gândiri mitice ca **potențial al utopicului**, în depășirea gândirii intrumentalizate⁴

Considerațiile de mai sus pot fi încheiate printr-o relaționare a spațiului universal, cucerit estetic, la locul scriitorului din exil în asamblul spiritual din țară (N.Breban, D.R.Popescu, C.Țoiu, A.Buzura etc.). Proza recentă a lui Mircea Eliade, aici doar în parte discutată, oferă uimitoare trimiteri la jurnalul apărut pe românește, în franceză și în germană. Condiția scriitorului exilat o discutase autorul încă din 1948. Analizând aspectul spiritual al dezrădăcinaților, care sunt împrăștiați pe întregul glob, Eliade definește migrația ca pe o variantă modernă a transumanței pastorale... Scriitorii și cărturarii refugiați, în măsura în care vor lua cunoștință de rolul la care îi obligă istoria, vor cultiva valori tot mai universale și vor crea opere, în care condiția umană își va revela situații tot mai autentice. În această perspectivă, ei își vor recunoaște drept precursori atât pe ciobanii în ritmica și vastă transumanță, cât și pe autorii universalști din tradiția românească modernă⁵

În această privință, iată că opera literară devine un monument, care certifică singurul adevăr, poate, pozitiv, în specificul emigrației românești. Reintroducând literar spiritul, modul de viață, și periculosul experiment social-politic românesc în spațiul universal, Mircea Eliade ne obligă la o deschidere inversă, forțând o nouă confruntare cu prejudecățile cimentate, cu seva libertății și cu cea a autonomiei artei, a gândirii și a individului, actualmente extirpate în România. Recepția lui oficială în țară, la ora actuală, se rezumă referi la textele lui teoretice, revistele literare folosind renumele profesorului pentru a consolida „naționalismul de tip nou” în plan mitic și etnic. Reeditarea, cu ani în urmă, a unei părți a prozei, de către Sorin Alexandrescu, pare a fi uitată. Actul real de recepție nu are cum să fie cercetat. Presupunem însă, atât o candoare a tinerei culturi românești, maturizată forțat prin pedepse arbitrare și de import, cât și un spațiu ideatic, în care **substratul mitic** s-ar putea regăsi, eventual, printr-o destrucție critică. Atunci actul estetic n-ar mai fi tardiv, chiar recepționat prin curele de transmisie și limbi străine, și, oricum, cu întârziere, umplând cu conținut real vidul, respectiv rezervele posibile. Imposibilitatea interpretării pozitivistice și factice dictează: „Fericiți cei ce nădăjduiesc”!

P.S. Pentru varianta digitală, autorul a corectat greșelile de tipar și o serie formulări nu tocmai reușite. (Heidelberg, decembrie 2018)

---

4 Leszek Kolakowski, *Die Gegenwärtigkeit des Mythos* - München 1974.

5 Mircea Eliade: *Două tradiții spirituale românești*, în: „Luceafărul” anul I, nr. 1, Paris, noembrie 1948, pag. 21-29 (Idei dintr’o conferință ținută la Salle des Sociétés Savantes în ciclul organizat de Asociația Culturală ”Mihai Eminescu”, în seara de 3 iunie 1948.